

ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

БІБЛІОТЕКА
СВІТОВОЇ
ЛІТЕРАТУРИ

Нікколо
МАК'ЯВЕЛЛІ

■

ІСТОРІЯ ФЛОРЕНЦІЇ
ДЕРЖАВЕЦЬ

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2021

ІСТОРІЯ ФЛОРЕНЦІЇ

НАЙСВЯТІШОМУ І НАЙБЛАЖЕННІШОМУ ОТЦЮ,
ГОСПОДАРЕВІ НАШОМУ КЛИМЕНТУ VII

Покірний слуга Нікколо Мак'явеллі

Оскільки, найблаженніший і найсвятіший отче, ще до свого обрання Ваша святість доручили мені викласти діяння флорентійського народу, я з усією наполегливістю та вмінням, котрими наділили мене природа й життєвий досвід, постарався вдовольнити Ваше бажання. У писаннях своїх дійшов я до часу, коли зі смертю Лоренцо Медічі Пишного обличчя Італії змінилось, і, оскільки подальші події за величністю своєю та знаменністю потребують і викладення в душі високому, вирішив, що правильно буде все мною до цього часу написане об'єднати в книгу і піднести Вашому найсвятішому блаженству, щоб могли Ви почати користуватися плодами моєї праці, плодами, отриманими від Вами посіяного зерна. Читаючи цю книгу, Ви, Ваше найсвятіше блаженство, насамперед побачите, наскільки великим лихом і владою багатьох можновладців супроводжувалися після занепаду Римської імперії на Заході зміни в долях італійських держав; побачите, як римський первосвященник, венеціанці, королівство Неаполітанське і герцогство Міланське першими досягли державності й могутності в нашій країні; побачите, як вітчизна ваша, саме завдяки розділенню своєму позбувшись імператорської влади, залишалась розділеною до тієї пори, коли нарешті дістала управління Вашого дому. Ваше найсвятіше блаженство особливо наказали мені викладати великі діяння ваших предків таким чином, щоб видно було, наскільки я далекий від хоч якихось лестощів. Бо якщо Вам любо чути з вуст людських щирі похвали, то хвала брехлива, яка шукає блага, ніколи не може бути Вам до серця. Та це і викликає мої по-

боювання, ніби я, говорячи про добросердість Джованні, мудрість Козімо, гуманність П'єро, пишність і передбачливість Лоренцо, не заслужив від Вашої святості докору щодо недотримання ваших вказівок. Однак тут я маю можливість виправдатися як перед Вами, так і перед усіма, кому оповідь моя не сподобалась би, як така, що не відповідає дійсності. Бо, виявивши, що спогади тих, хто в різний час писав про ваших предків, сповнені всіляких похвал, я мусив би або показати їх такими, якими побачив, або замовчати їхні заслуги, як чинять заздрісники. Якщо ж за їхніми високими ідеалами ховалося честолюбство, вороже, на думку деяких людей, загальному благу, то я, не угледівши його, не мусив і згадувати про нього. Бо впродовж усієї моєї оповіді ніколи не мав я наміру ані прикрити шляхетну справу благоліпною личиною, ані кинути тінь на похвальне діяння під приводом того, ніби його мета негідна. Про те, наскільки далекий я від лестощів, свідчать усі розділи моєї оповіді, особливо ж публічні промови або приватні судження як у прямій, так і в опосередкованій формі, де у висловах і в усій манері оповідача у найпевніший спосіб виявляється його натура. Чого я уникаю — то це лайливих слів, бо гідність та істинність оповіді від них нічого не виграють. Кожен, хто без упередження поставиться до моїх писань, може перекопатися в моїй безсторонності, насамперед зауваживши, як небагато я говорю про батька Вашої святості. Причина тому — його коротке життя, через що він не міг стати відомим, а я був позбавлений можливості уславити його. Однак пішли від нього справи великі й славетні, бо став він батьком Вашої святості. Заслуга ця переважає діяння його предків і принесе йому більше століть слави, ніж злочасна доля відняла в нього років життя. Я в усякому разі, найсвятіший і найблаженніший отче, старався в цій своїй оповіді, не прикрашаючи істини, догодити всім, але, можливо, не догодив нікому. Якщо це так, то не дивуюся, бо вважаю, що, викладаючи події свого часу, неможливо не зачепити доволі багатьох. Проте я бадьоро вирушаю в похід, сподіваючись, що, завжди підтримуваний і обласканий благодіяннями Вашого блаженства, знайду також допомогу та захист у могутньому воїнстві вашого найсвятішого розуміння. І тому, озброївшись мужністю та впевненістю, що не зраджували мені досі в моїх писаннях, я продовжуватиму справу, якщо тільки не втрачу життя або покровительство Вашої святості.

ПЕРЕДМОВА

Маючи намір викласти діяння флорентійського народу в його межах і поза ними, я перше хотів почати оповідь із 1434 року за християнським літочисленням, — з часу, коли дім Медічі, завдяки заслугам Козімо і його батька Джованні, досяг у Флоренції більшого впливу, ніж будь-який інший. Бо я вважав тоді, що месер Леонардо Аретіно і месер Поджо, двоє видатних істориків, докладно описали все, що сталося до того часу. Та потім я уважно вчитався в їхні твори, бажаючи вивчити їхній спосіб і порядок викладу подій та наслідувати його, щоб заслужити схвалення читачів. І от виявилося, що перебіг воєн Флоренції з чужоземними державцями й народами вони справді виклали докладно, як належить, але стосовно цивільних розбратів, внутрішніх незгод і наслідків одного й другого вони багато чого зовсім замовчали, а решти лише поверхово торкнулися, тож із цієї частини їхніх творів читачі не дістануть ні користі, ні задоволення. Гадаю, так вони вчинили або тому, що події ці видались їм малозначущими й такими, що не заслуговують на збереження в пам'яті поколінь, або тому, що побоювались образити нащадків тих, кого їм довелося б засудити. Такі причини — хай не гніва-

ються на мене ці історики, — здаються мені зовсім не гідними великих людей. Бо коли в історії щось може сподобатись або виявитися повчальним, так це докладне викладення подій, а коли якийсь урок корисний для громадян, що правлять республікою, так це пізнання обставин, які породжують внутрішні розбрати й ворожнечу, щоб громадяни ці, навчені недобрим досвідом інших, уміли зберігати єдність. І якщо приклади того, що відбувається в будь-якій державі, можуть нас хвилювати, то приклади нашої власної республіки зачіпають нас іще більше і є ще більш повчальними. І коли в якійсь республіці панували неабиякі розбрати, то найвизначнішими були флорентійські. Бо більшість інших держав обмежувалися зазвичай однією якоюсь незгодою, котра залежно від обставин або сприяла розвитку держави, або призводила до її загибелі; натомість Флоренція, не обмежуючись однією, породила безліч незгод. Загальновідомо, що в Римі після вигнання королів виникли розбрати між нобілями та плебсом і не затихали вони до загибелі Римської держави. Так було і в Афінах, і в усіх інших державах, що процвітали в ті часи. Та у Флоренції розбрати виникали спочатку серед нобілів, потім між нобілями і пополанами і, нарешті, між пополанами й плебсом. До того ж дуже часто траплялося, що навіть серед переможців виникав розкол. Розбрати ж ці призводили до таких убивств, вигнання, загибелі цілих сімейств, яких не знало жодне відоме в історії місто. На мій погляд, ніщо не свідчить про велич нашого міста так явно, як розбрати, що роздирали його, — адже їх було цілком достатньо, щоб привести до загибелі навіть найвеличнішу й наймогутнішу державу. А проте наша Флоренція від них немов тільки зростала і зростала. Така видатна була звитяга її громадян, з такою силою духу старалися вони звеличити себе і свою вітчизну, що навіть ті, хто виживав після всіх лих, цією своєю звитягою більше сприяли славі батьківщини, ніж сварки

й розбрати могли їй нашкодити. І немає сумніву, що, якби Флоренція після звільнення від імператорської влади мала щастя дістати такий спосіб управління, за якого вона зберігала б єдність, — я навіть не знаю, яка держава, сучасна чи стародавня, могла б вважатися вищою за неї: стільки б вона досягла у військовій справі та мирній праці. Адже відомо, що не встигла вона вигнати своїх гібелінів у такій кількості, що вони заповнили всю Тоскану та Ломбардію, як під час війни з Ареццо і за рік до Кампальдіно гвельфи за цілковитої згоди з тими, хто не зазнав вигнання, могли наwerbувати у Флоренції тисячу двісті важкоозброєних вояків і дванадцять тисяч піхотинців. А згодом, у війні проти Філіппо Вісконті, герцога Міланського, коли флорентійцям протягом п'яти років довелося діяти не зброєю (якої вони тоді не мали), а витратити кошти, вони витратили три з половиною мільйона флоринів; по закінченні ж війни, невдоволені умовами миру та бажаючи показати міць свого міста, вони ще обложили Лукку. От тому я й не розумію, чому ці внутрішні розбрати не гідні бути висвітленими докладно. Якщо ж згаданих славетних письменників стримувало побоювання зашкодити пам'яті тих, про кого їм довелося б говорити, то вони в цьому помилялись і тільки показали, як мало знають вони людське честолюбство, незмінне прагнення людей до того, щоб імена їхніх предків та їхні власні не зникали з пам'яті нащадків. Не бажали вони й згадати, що багато з тих, кому не випало уславитись якимось гідним діянням, намагались стати відомими через нечесні справи. Не зважили вони також, що діяння, котрі самі по собі певною мірою величні, — як, скажімо, всі справи державні й політичні, — хоч би як їх вели, до яких би наслідків приводили, завжди, мабуть, дають тим, хто їх виконує, більше честі, ніж хули. Поміркувавши про це все, я змінив думку і вирішив почати свою історію від виникнення нашого міста. Але, не маючи наміру вдиратися в чужу

землю, я докладно описуватиму лише внутрішні справи нашого міста до 1434 року, про зовнішні ж події згадуватиму, коли це буде необхідно для розуміння внутрішніх. В описі ж подальших років докладно висвітлюватиму і те, й інше. А для того щоб у цій історії були зрозумілишими всі епохи, які вона зачіпає, я, перш ніж говорити про Флоренцію, розповім про те, як Італія потрапила під владу тих, хто нею тоді правив. Усі ці початкові відомості як про Італію взагалі, так і про Флоренцію, складуть перші чотири книги. У першій буде коротко викладено всі події, що відбувалися в Італії після занепаду Римської імперії і до 1434 року. Друга охопить час від виникнення Флоренції до війни з папою після вигнання герцога Афіньського. Третя завершиться 1414 роком — смертю короля Неаполітанського Владислава. У четвертій ми дійдемо до 1434 року і, починаючи з цього часу, будемо докладно описувати все, що відбувалось у Флоренції та поза її межами до сьогодення.

ЗМІСТ

Нікколо Мак'явеллі та його епоха. <i>Ада Бичко</i>	5
ІСТОРИЯ ФЛОРЕНЦІЇ. <i>Переклад Галини Фурси</i>	25
Книга перша	33
Книга друга	87
Книга третя	158
Книга четверта	214
Книга п'ята	268
Книга шоста	330
Книга сьома	391
Книга восьма	447
ДЕРЖАВЕЦЬ. <i>Переклад Євгена Тарнавського</i>	509
I. Якого типу буває режим особистої влади і яким чином її купують	512
II. Про спадкові принципати	513
III. Про змішані принципати	514
IV. Чому в царстві Дарія, яке захопив Александр, після смерті останнього не спалахнуло повстання проти його наступників	522
V. Як треба керувати містами або принципатами, які до завоювання жили за своїми законами	525
VI. Про нову владу, яку здобувають за допомогою власної зброї та відваги	526
VII. Про нові принципати, здобуті завдяки чужій зброї та щастю	530
VIII. Про тих, хто домігся влади злочинами	537

IX.	Про громадянський принципат	542
X.	Якою методою необхідно вимірювати силу будь-якого принципату	546
XI.	Про церковні принципи	548
XII.	Якого типу бувають війська та про найманців	550
XIII.	Про союзні, змішані та власні війська	555
XIV.	Про те, що личить державцю щодо військової справи	559
XV.	Про те, за що хвалять або засуджують людей, особливо правителів	562
XVI.	Про щедрість та ощадливість	563
XVII.	Про милосердя, жорстокість і про те, що краще: більше вселяти любов, ніж страх, чи навпаки	566
XVIII.	Яким чином державцям необхідно тримати слово	569
XIX.	Як уникати ненависті та зневаги	572
XX.	Чи корисні фортеці та багато іншого, до чого повсякчас вдаються правителі	582
XXI.	Від чого залежить повага до державця	587
XXII.	Про секретарів, наближених до правителів	590
XXIII.	Яким чином уникати підлабузників	592
XXIV.	Чому італійські державці втратили свої володіння	594
XXV.	Наскільки людські справи залежать від фортуни і як можна їй протистояти	595
XXVI.	Відозва до заволодіння Італією і її звільнення від варварів	598